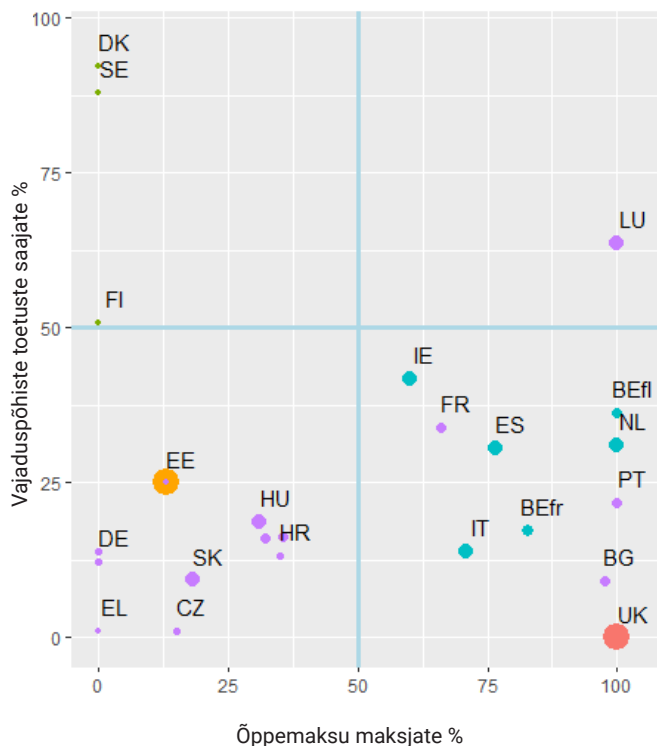


Kõrghariduse rahastamine Eestis

Õppemaksu kaotamine aastal 2013 pole suurendanud majanduslikult kehvelmal järjel peredest pärit noorte ligipääsu kõrgharidusele, toonud kaasa õpingute ajal töötamise vähenemist ega suurendanud ka nominaalajaga lõpetamist.

Eestis napib vajaduspõhised õppetoetusi, mis on mõeldud vähemkindlustatud peredest pärit tudengitele elamiskulude katmiseks, neid saab 24% üliõpilastest. Puudub ka mõistlike tingimustega laenuvõimalus õppemaksu katmiseks.



Toetuse tüüp

- puudub
- universaalne
- vajadus
- vajadus ja tulemus

Aastane õppemaks (EUR)

- 0
- 2500
- 5000
- 7500
- 10000

Eurydice 2020

Kõrghariduse rahastamise viisid:

- Nõudluspoolse rahastamise puhul jõuab finantseerimine kõrgkoolideni üliõpilaste kaudu (nt haridusosakutena). Nõudluspoolseks rahastamiseks loetakse ka riigihankeid kindla eriala spetsialistide tellimiseks.
- Pakkumispoolne rahastamine tähendab, et finantseeritakse otse ülikoole. Eristatakse sisendipõhist rahastamist (nt vastuvõtuarvu alusel) ja tulemuspõhist rahastamist (Eestis näiteks nominaalajaga lõpetajate osakaal).

Üliõpilaste vaatest on rahastamisel kaks komponenti:

- õppemaksud (kas kaetakse stipendiumite või õppelaenuodega)
- õppetoetused (tulemus- ja vajaduspõhised)

Reeglina jagatakse kulud riigi ja üliõpilase vahel

Kuigi riigiti on kõrghariduse rahastamisel palju erinevusi, siis levinuim on kulude jagamine riigi ja üliõpilase vahel. See eeldab, et haridust peetakse osaliselt avalikuks kaubaks ehk ühiskondliku heaolu kasvu või positiivse välismõju loomise eest toetatakse ülikoole ja/või üliõpilasi riiklikult.

Kõrgharidusega seotud palgaboonusse ehk isikliku oodata-va tulu aga maksab kinni üliõpilane. Kõigile ühiskonnagrupidele kõrgharidusele juurdepääsu tagamiseks, kaasnevad üliõpilase staatusega enamasti helled vajaduspõhised õppetoetused ja/või soodustingimustel ligipääsetavad laenu- tooted.

Mahajäämus toob arve

Eesti on kõrghariduse finantseerimisel sarnane teiste postsotsialistlike riikidega ehk meid iseloomustavad küll madalad õppemaksud, kuid ka madalad (elamiskulude katmiseks mõeldud) vajaduspõhised õppetoetused: (75–220 eurot kuus) ning neid saab mitmete teiste riikidega võrreldes suhteliselt väike hulk üliõpilasi (24%).

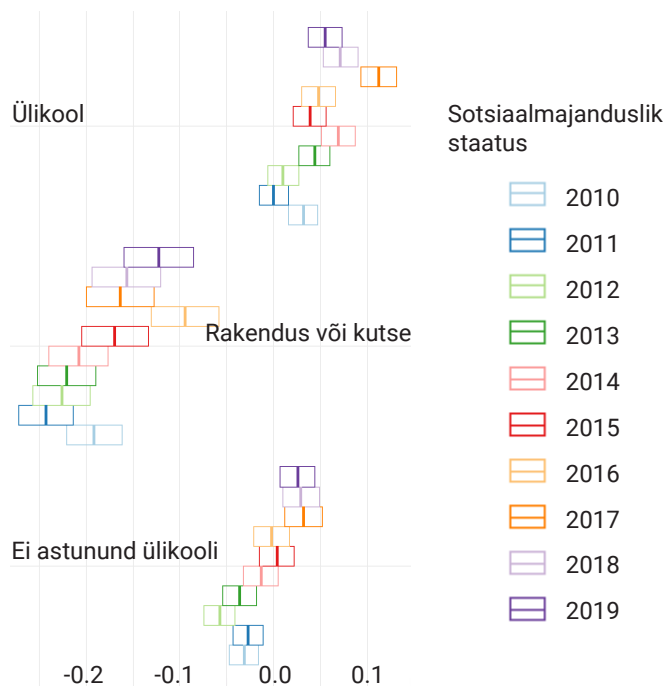
Kui üliõpilasel tekib õppekavast mahajäämus, esitatakse talle arve. Lisaks kaob ebasoodsama sotsiaalmajandusliku taustaga tudengitel siis õigus taotlelda vajaduspõhist õppetuetust. Paljud loobuvad sel juhul edasi õppimisest. Lahenduseks pole hetkel ka õppelaenu, mille tingimused on Eestis väga ebasoodsad: intress ületab tunduvalt turu taset ja on fikseeritud. Eurydice (2020) statistika näitab, et Eestis võtab õppelaenu vaid 1-4,9% üliõpilastest.

Reform ei toonud paremat juurdepääsu

2013. aastal keelati ülikoolidel küsida õppemaksu eesti-keelsetel õppekavadel õppivate ning igal õppeaastal vähemalt 75% õppekavast täitvate üliõpilaste käest. Põhjusena toodi esmakordselt hariduspoliitika kujundamisel selgelt välja võrdsuse argument – õppemaksude „kaotamine“ (riik maksab üliõpilase eest) võimaldab kõrgharidusele paremat ligipääsu. Lisaks sooviti leevendada ka Euroopa Liidu ja OECD osundatud probleeme – õppekava väljundite ja tööjõuturu vajaduste sobitamine ja nominaalajaga lõpetajate vähesus.

Kui enne 2013. aastat töötasid ligi pooled üliõpilastest, siis pärast pole see vähenenud (53% aastal 2019) ja üliõpilaste erialavalikud on liikunud tööjõuvajadusele pigem vastupidises suunas.

Erialade prestiiži lõikes on märgata ebasoodsa päritolu (madal sotsiaalmajanduslik staatus ja/või elukoht maal) õpilaste ligipääsu vähenemist populaarsetele õppekavadele (näiteks arstiteadus või lennundus).



Andmed: Pöder ja Lauri (2021) põhjal. x-teljel pere elukoha järgi hinnatud kinnisvara maksumuse standardiseeritud skoor (keskmine = 0).

Eestis pakkumispõhine rahastamine

Eestis on pakkumispõhine kõrghariduse rahastamise süsteem – rahastatakse ülikooli, mitte üliõpilast. Siiski on selles nõudluspõhine element, mis väljendub lävendipõhises vastuvõtus – ülikoolil tuleb vastu võtta kõik, kes sisseastumistase ületavad. Samas ei tähenda lisanduv tudeng lisanduvat raha ning tudengite plaanitud suurem „laekumine“ võib tekitada ülikoolile finantsilisi raskusi ja viib lävendi tõusule ning seega kõrgharidusele juurdepääsu vähenemisele järgmistel aastatel.

Tõenduspõhine poliitikate mõju analüüs (kirjanduse kokkuvõte):

	Tõendusbaas	Mõju hariduse kvaliteedile	Mõju haridusõiglusele	Kuluefektiivsus
Ülikooli vaates:				
Tulemustepõhine rahastamine (PBF)	Keskmine	Nõrk positiivne	Nõrk negatiivne	Tõendus puudub
Sisendipõhine rahastamine	Nõrk	Nõrk negatiivne	Nõrk positiivne	Tõendus puudub
Üliõpilase vaates:				
Õppemaksud	Keskmine	Vastuolulised tõendid	Nõrk negatiivne	Tõendus puudub
Vajaduspõhised õppetoetused	Tugev	Nõrk positiivne	Keskmine positiivne	Keskmine
Tulemuspõhised õppetoetused	Keskmine	Nõrk positiivne	Nõrk negatiivne	Keskmine
Haridusosakud	Nõrk	Nõrk positiivne	Nõrk positiivne	Tõendus puudub

Viited:

Ansell, B.W. (2008). University Challenges: Explaining Institutional Change in Higher Education. *World Politics*, 60: 189–230.

Eurydice (2020). National Student Fee and Support Systems in European Higher Education – 2020/21. Eurydice – Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Jongbloed, B., Koelman, J. (2000). Vouchers for higher education. A survey of the literature. Study commissioned by the Hong Kong University Grants Committee. Enschede: CHEPS.

Pöder, K.; Lauri, T. (2021). The Paradox of State-Funded Higher Education: Does the Winner Still Take it All? *Education Sciences*, Special edition: Regional Disparities in National Education: Origins, governance, and consequences, avaldamisel.

Riigikontroll (2019). Kõrgharidusreform ja tööjõuvajadused. Aruanne Riigikogule.